

Сонуннар

Тыйаатыр үбүлүөйүн көрсө кыайы кетеллөнөн

Сэттинньи 23-24 күннэригэр Амма улуунун киинигэр суруйааччы, драматург Дмитрий Федосеевич Наумов 70 сааһын бэлэтиир өрөспүүбүлүкэ норуодунай тыйаатырдарын көрүү буолан ааста. Тыйаатырдарын көрүү буолан ааста.

Наумов суруйбут айымньылар тыйаатыр репертуардарыгар олус чинник киирдэ. Хас биридии дьоруойдара бу биһиги аттыбытыгар сылдар ыаллыы олорор дьоммут кэриэтэ чугас буолаллар. «Дэриэбинэ» бараксан дьин ааттаах бэстибээлгэ

барыта 10 норуодунай тыйаатыр уонна 3 самодеятельнай кэлэктиип кыттыыны ылла. Чурапчы улууттан Дириннээби норуодунай тыйаатыр уонна Чурапчытаагы норуодунай тыйаатыр бастаагы түһүмэби ааһан кыттыыны ылан кэлибит.

Туруорааччы режиссер Иван Бушков 2016 сыллаахха туруорбут Д.Ф. Наумов «Уочарат» уонна «Концерт» дьин кэлэспинэригэр «Дэриэбинэ» дьин туруоруута дүүлүгүүр сүбэ, көрөөччү үрдүк хайабылын ылла.

Дүүлүгүүр сүбэ састаабыгар Саргылаана Адамова – Алтан кыыс, СӨ үтүөлээх артыыһа Петр Андреев уонна өрөспүүбүлүкэтээги норуот айымньытын дьэтин сүрүннүүр исписалиһа Алексей Захаров үлэстэтилэр. Хас биридии бэстибээлгэ көрдөрүү кэнниттэн дүүлүгүүр сүбэ ырытыта буолар. Бу сырыыга дүүлүгүүр сүбэ хас биридии чилиэттэрэ тыйаатыр артыыстарын үрдүк таһымнаах оонньууларын, табыгастаах, ордук табыллыбыт түгэннэри сэргии

көрбүттэрин туһунан ырыттылар. Испиктээкил кэнниттэн Д.Ф. Наумов бэйэтинэн тахсан эбэрдалээтэ уонна артыыс Дмитрий Кириллини утары көрөн туран: «Мин орубуна манньык киһини ойуулаабытым кэлэспимэр», – дьин үөртэ.

Кизэ 7 чааска толору көрөөччүлээх Ф. Потапов аатынан култуура киинигэр Д.Ф. Наумовка аналлаах дьоро кизэ уонна бэстибээл түмүгүн таһаары түгэнэ буолла. Бэстибээл түмүгүнэн биһиги тыйаатырбыт 1-кы истиэпэннээх лауреат үрдүк аатын ылла, Иван Бушков «Бастын эр киһи оруола» анал аат хаһаайынынан буолла.

Бу курдук Чурапчытаагы норуодунай тыйаатыр кэлэктиибэ бэйэтин үбүлүөйдээх сезонун бэрт улахан ситиһиһилээх сааһаата. Улуустугар тохсунуу 6-7 күннэригэр бүтүн өрөспүүбүлүкэтээги «Алыптаах Мааска» норуодунай тыйаатырдары көрүү бэстибээлэ ытыллара былааннаар.

Иван БУШКОВ, режиссер.

«Бииргэ дьоллоохпут» дьин кэргэн күрэбэ

Улууска сэттинньи 26 - ахсынньы 5 күннэригэр доруобуйаларынан хааччахтаах дьонго анаан декада ытыллар. Ол чэрчитинэн, сэттинньи 26 күнүгэр Одьулуун нэһилиэгэр дьин кэргэнгэ аналлаах «Бииргэ дьоллоохпут» дьин күрэх бастакытын үрдүк таһымнаахтык ытыллына.

Куонкуруска Одьулуунтан Лариса Архиповна уонна Муся Сибиряковалар, Чакыртан Дмитрий Васильевич уонна Елена Дмитриевна Сивцевтар, Кытаанахтан Михаил Николаевич уонна Лена Александровна Пономаревтар, Төлөйтөн Герасим Иннокентьевич уонна Мария Петровна Капрыновтар уонна Чурапчытан Александр Николаевич уонна Туяра Петровна Ивановтар кыттыыны ыллылар. Тэрээһин үөрүүлээх чааһыгар улуус баһылыгын социальнай бопуруостарга солбуйааччы М.П. Заболотская, доруобуйаларынан хааччахтаах дьон уопастыбатын бэрэссэдээтэлэ С.Н. Новгородова, социальнай харалта сүрүн исписалиһа Л.А. Гоголева эбэрдэ тылы эттилэр, кыттааччыларга ситиһиһилэри баһардылар.

Куонкурус барыта түөрт түһүмэхтэн турда: бэйэни билиһиннэри, хаартысканан коллаж

онорон көмүскээһин, талба талааннарын көрдөрүү, дьин кэргэнгэ сыһыаннаах бопуруостарга эппиэттээһин. Күрэх түмүгүнэн элбэх ололоох Капрыновтар дьин кэргэн кыайылыах аатын ыллылар.

Сапгы Капрыновтар сэттинньи 28 күнүгэр «Бииргэ дьоллоохпут» өрөспүүбүлүкэтээги күрэххэ тийсэн, кыайы өрөгөйүн билэн, Чурапчыларын аатын ааттатылар. Герасим Иннокентьевич уонна Мария Петровна бу кыайылыгынан истинник эбэрдалыбит!

Декада көхтөөх кыттааччыларыгар барыларыгар ситиһиһилэри баһардыт.

Марфа ПЕТРОВА.

Муниципальное образование «Чурапчинский улус (район)»
Республики Саха (Якутия)
РАСПОРЯЖЕНИЕ № 1474

с. Чурапча

от 26 ноября 2018 г.

О проведении акции «Безопасный лед»

На основании Правительственного решения комиссии по предупреждению и ликвидации чрезвычайных ситуаций и обеспечению пожарной безопасности РС (Я) №485 от 30 октября 2018 года «О подведении итогов работы по обеспечению безопасности людей на водных объектах на территории РС (Я) в летний период 2018 года и постановка задач на осенне-зимний период 2018-2019 годов», приказа ГУ МЧС России по РС (Я) от 19 ноября 2018 года № 440 «О проведении акции «Безопасный лед» и в целях повышения эффективности проведения профилактической работы с населением по правилам безопасного поведения на водных объектах в зимний период на территории Чурапчинского улуса, распоряжаюсь:

1. Провести акцию «Безопасный лед» (далее - Акция) на территории Чурапчинского улуса с 26 ноября по 2 декабря, с 24 по 30 декабря 2018 года, с 21 по 27 января, с 18 по 24 февраля и с 25 по 31 марта 2019 года.
2. Задачами по достижению целей Акции считать:
 - выявление несанкционированных ледовых переправ и принятие необходимых мер по обустройству или прекращению их действия;
 - максимальный охват мест возможного выхода людей на водные объекты, возможных мест выезда техники на лед вне ледовых переправ;
 - проведение занятий и инструктажей в образовательных учреждениях.
3. Создать комиссию в следующем составе:
 - А.С. Болдовский - заместитель председателя КЧС и ОПБ МО «Чурапчинский улус (район)» - председатель комиссии;
 - Члены комиссии:
 - И.Д. Свинобоев - начальник ОМВД России по Чурапчинскому району;
 - В.И. Деллохова-Никитина - председатель административной комиссии МО «Чурапчинский улус (район)»;
 - С.Д. Каратаев - начальник Чурапчинского пожарно-спасательного гарнизона;
 - А.В. Захаров - государственный инспектор Чурапчинского инспекторского участка ФКУ «Центр ГИМС МЧС России по РС (Я)»;
 - В.Д. Ефремов - начальник ГИБДД по Чурапчинскому району;
 - Редактор газеты «Сана Олох»;
 - Главы наслегов на своих территориях.
4. Комиссии:
 - 4.1. Провести в периоды Акции комиссионные выезды по местам выхода людей на лед (места подледного лова рыбы, спортивные и праздничные мероприятия, возможные места выхода людей на водные объекты), ледовых переправ, несанкционированного выезда на лед автомобильного транспорта;
 - 4.2. Провести информационно-разъяснительную работу в детских и образовательных учреждениях, предприятиях и организациях, также среди населения о мерах безопасности на водных объектах в зимний период;
 - 4.3. В несанкционированных местах выезда автотранспорта и выхода людей на лед установить запрещающие знаки (аншлаги), шлагбаумы, перекрытия, снежные завалы, заграждения;
 - 4.4. В случае выявления нарушений в соответствии со ст. 3.6. и ст.9.10 Закона РС (Я) от 14 октября 2009 года 726-3 №337-1V «О Кодексе РС (Я) об административных правонарушениях» принимать меры административного воздействия;
 - 4.5. Информацию о проведенных мероприятиях в рамках Акции, согласно приложения предоставить в ЕДДС муниципального образования.
5. Контроль исполнения данного распоряжения возложить на заместителя председателя КЧС и ОПБ МО «Чурапчинский улус (район)» А.С. Болдовского.

А.А. НОГОВИЦЫН,
первый заместитель главы муниципального образования.

Киши уонна сокуон

ПЕНСИЯНЫ АНААҤЫНҢА, ТУҤАНЫЫГА УЛАРЫЙЫЛАРТАН

2018 сыл алтынньы 3 күнүгэр «Пенсияны аныырга уонна төлүүргэ аналлаах сокуоннарга уларытылар» дииэн 350 нүөмэрдээх Федеральнай сокуон ылыныллан, 2019 сыл тохсунньу 1 күнүттэн үлэбэ кириэр буолла. Ол иһиттэн чуоласан, пенсия аныырга сокуоннарга 400-ФЗ нүөмэрдээх «О страховых пенсиях» уонна 166-ФЗ нүөмэрдээх «О государственном пенсионном обеспечении в РФ» эмиэ уларыыйылар кириэхтэрэ. Бу уларыыйыларынан сибээстээн дьон-сэргэ муунаар, ыйытар боппуруоһа элбэх. Онтон сүрүннэрин быһааран бизэригэр РФ пенсионнай фондатын Чурапчытаагы салаатын салайааччыта Варвара Христофороваттан көрдөстүбүт.

Сүрүн уларыыйы туохха кириэбэй?

Пенсия аныырга сүрүннээн 2 сокуон туһаныллар. Саамай сүрүн уларыыйы киһи пенсияга тахсар сааһыгар буолуоҕа. Ол курдук, кырдыаҕаһынан пенсияга тахсар саас дойду үрдүнэн 5 сыл уһуоҕа. Билигин пенсияга тахсар саас 400-ФЗ нүөмэрдээх сокуонунан эр дьонго 60, дьахталларга 55 эбит буоллаҕына, кэлэр сылтан сыһыа үрдээн, 2023 сылга пенсияга тахсыы сааһа эр дьонго 65, дьахталларга 60 тэннэһиэбэ. Манна санатыхха наада - бу сокуонунан саас туолууттан ураты өссө пенсияга тахсар быраабы ыларга страховой ыстаас уонна пенсия баала диин ирдэнэр. Онтон 166-ФЗ нүөмэрдээх сокуонго олобуран, холобурдаан эттэххэ, биһир да күн үлэлээбэтхэ ыстааһа суох дьонно ирдэниллэр саас эр дьонго 65, дьахталларга 60 эбит буоллаҕына, кэлэр сылтан сыһыа үрдээн 2023 сылга пенсияга тахсыы сааһа эр дьонго 70, дьахталларга 65 тэннэһиэбэ. Ити бүтүгүн Россия үрдүнэн ылыныллыбыт сокуон. Ол эрэри, олорор сиринэн (регионнарын) бу сокуон тустуһунан дьайыаҕа.

Биһиэхэбэ, Уһук Хоту оройуонга олорор дьонго, пенсия сокуона туох уларыыйылардаах буолуобай?

Уһук Хоту оройуонга олоробут быһыытынан 5 сыл эрдэлээн тахсарбыт оннунан хаалла. Ол курдук, 2019 сылга, чуоласан биһиги улуустун улан көрдөххө, 50 сааһын туолар дьахтар, 55 сааһын туолар эр киһиэхэ 6 ый пенсияга тахсаллара уһуур. Ол аата 2019 сыл бастааҕы анаарыгар пенсияга тахсар саастарын туолар дьон 6 ый хойутаан, 2019 сыл иккис анаарыгар пенсия анаар бырааптарын ыһахтара. Ол кэинэ 2020 сылга 50, 55 туолар дьонно балтараа сыл эбиллэр, салгыы 2021 сылга -3, 2022 сылга-4, 2023 сылга- 5 сыл уһаан, 2023 сылга тахсар эр дьон 60, дьахталлар 55 саастарыгар пенсиялара аныаҕа.

Пенсияга тахсыыга ыстаас ирдэбиллэр уларыыйылар киридилэр дуо?

Кырдыаҕаһынан пенсияга тахсарга быраап ыларга ирдэниллэр ыстаас барыта урукку курдук оннунан хаалла. Ол аата Саха сиригэр үлэлээн, пенсияга тахсар эр киһиэхэ ирдэнэр 25 сыл ыстаас, дьахтарга 20 сыл ыстаас. Итинтэн 15 сыла Уһук Хоту оройуонга үлэлээбит буолуохтаах.

Доруобуйаҕа буортулаах, ыарахан үлэни үлэлээбит дьон пенсияга тахсыыларыгар уларыыйы баар дуо?

Доруобуйаҕа буортулаах үлэни үлэлээбит дьон пенсияга тахсыылары оннунан хаалла. Ол курдук, ити быраабынан биһиги улууска пенсияга сүрүннээн таас чобуунан оттуллар хочолунай хачыаардарга тахсаллар. Манна эбии бу быраабынан туһаныахтарын сөл электрогазосварщиктар, инфекционной, тыҥа ыарыахтар (туберкулез) эмиир балыыһа үлэһиттэрэ.

Ийэбэ анаар пенсия хайаата?

Ийэлэр пенсияга тахсыылары оннунан хаалла. Ол курдук:

- 5 оботтон үөһэ оболоох ийэлэр 50 саастарыгар 15 сыл страховой ыстаастаах түгэннэригэр. Маныаха бу оболорун 8 саастарыгар дылы илпит буолаллара ирдэнэр.

- Кыра эрдэбиттэн инбэлиит буолбут оҕо биһир төрөппүтүгэр. Ирдэнэр: ийэ 50 сааһа, страховой ыстаас-15 сыл. Онтон аҕа бу быраабынан туһанар түгэннэригэр ирдэнэр 55 саас, страховой ыстааһа- 20 сыл. Манна бу инбэлиит оболорун 8 сааһыгар дылы итиилэрэ ирдэнэр.

- 2 оботтон үөһэ оболоох ийэлэр 50 саастарыгар 20 сыл страховой ыстаастаах түгэннэригэр. Манна киһилэргэ өссө ирдэнэр - бу 20 сылларын 12 сыла Уһук Хоту оройуонга үлэ:

- Байыаннай трамваттан инбэлиит буолбуттар. Ирдэнэр: эр киһиэхэ- 55 саас, страховой ыстаас - 25 сыл, дьахтарга-50 саас, страховой ыстаас - 20 сыл.

- Харахтарынан бастааҕы группалаах инбэлиит буолбуттар. Ирдэнэр: эр киһи 50 саас, страховой ыстаас -15 сыл, дьахталлар 40 саас, 10 сыл страховой ыстаас.

- Табаһыттар, балыксыттар, булчуттар. Бу идэнэн эр дьон 25 сыл үлэлээн, 50 саастарын туоллаҕына, дьахталлар 20 сыл үлэлээн, 45 саастарыгар пенсия аныахтарын син.

Пенсияга тахсыыга инбэлиит оҕо олохун буолбуттарга, Чернобыль, «Маяк» ПО авариятын содулун туоратыыга үлэлээбиттэргэ, бу авария буолбут сиригэр олорбут, ол сиртэн көһөрүллүбүт дьонно уларыыйы кирибэтэ.

Манна дьон туһанарын анаан, кыра эрдэбиттэн инбэлиит буолбут оҕо төрөппүтүгэр иһитиннэриэххэ наада. Өскөтүн бу ыал иһиттэн үөһэ оболоох, ол оболортон биһир инбэлиит буоллаҕына, ийэ 50 сааһыгар, онтон аҕа инбэлиит оҕо аҕата буоларын быһыытынан 55 сааһыгар пенсия аныахтарын сөл.

Идэлэринэн үлэлээччилэргэ, холобур балыыһа, оскуола үлэһиттэригэр туох уларыыйылар баалларый?

Быраастарга, сиэстэрэлэргэ эмиэ саас өттүгэр уларыыйы кириэбэ. Ирдэниллэр ыстааска уларыыйы суох, ол курдук, киһилэр ханна үлэлээбиттэриттэн көрөн урукку курдук 25-30 сыл ирдэниллэр ыстаас оннунан хаалла. Саас эбиллэнтэ киһилэр бырааптарын ылбыт күннэриттэн аабыллан, эмиэ 6 ыйтан саҕалаан 5 сылга дылы уһуоҕа. Бу маньык курдук быраабыланан үөрэх эйгэтин үлэһиттэригэр - 25 сыл үлэлээбит учууталларга пенсиялара аныаҕа. Холобурун эттэххэ, 2019 сыл олунньу ыйга 25 сыл тустаах эйгэбэ үлэлээбит сиэстэрэбэ эбэтэр учууталга 6 ый бу 25 сылын туолбут күнүттэн эбиллэн, атырдыах ыйыгар пенсията аныаҕа. 2020 сылга балтараа сыл, салгыы эмиэ 2021 сылга-3, 2022 сылга-4, 2023 сылга -5 сыл эбиллиэбэ.

Тыа сирин үлэһиттэрин пенсияларыгар хайдах эбилли буоларын быһааран биэр эрэ.

2019 сыл тохсунньу 1 күнүттэн тыа хайааһыстыбатыгар үлэлээбит кырдыаҕаһынан уонна инбэлииттэн пенсия ылааччыларга пенсияларын судаарыстыбанан олохтоммут төлөбүр 25 % улаатыаҕа. Бу улаатыы судаарыстыбанан олохтоммут төлөбүр оройуоннай коэффициента суох кээмэйиттэн суоттаныаҕа. Ол эбэтэр, холобур, көннөрү оботурууга пенсиятыгар эбиллэбэтхэ кырдыаҕаһынан пенсия ылааччыга 1333,54 солк., онтон 80 сааһын туолбут пенсионерга 2667,09 солк. улаатара былааннаар. Манна тоһоболоон эттэххэ наада, бу улаатыы тыа сиригэр билигин олорор уонна үлэлээбэт пенсионердарга оһоһулуоҕа. Билигин биһиги баазабытыгар оннук ирдэбилгэ түбэһэр дьону чолчулааһын үлэбэ бара турар. Өскөтүн эһиги кэлэр сылга пенсияҕыт улааппатына уонна бэйэбит оннук үлэлээбиппит дири түгэннэригэр пенсия управлениетыгар кэлэн билсэххитин сөл. 2019 сыл устата хаһан баҕарар үлэлээбикитин туһулуур докумуону (үлэ киһиксэтэ) аҕаллаахына, пенсияҕыт 2019 сыл тохсунньу 1 күнүттэн хаттаан аабыллан төлөнүө. 2020 сылга үктээн баран чолчуластаахына, улаатыы кэлэр ыйтан оһоһуллар.

Пенсия хаһан улаатыай?

Страховой пенсияны ылааччыларга 2019 сыл тохсунньу 1 күнүттэн пенсияларын уопсай кээмэйэ 7,05% улаатара былааннаар. Урукку өттүгэр уопсай пенсияны улаатыннарары оһуһууттан оһоһуллар эбит буоллаҕына, 2018 сыл тохсунньу ыйга улааппытын курдук быйыл эмиэ 2019 сыл тохсунньу ыйтан улаатыаҕа. Онтон социальной пенсиялар төһө бырыһыан, ханнык кэмтэн улааталлара чолчулана илик.

Пенсияга тахсааччы докумуоннарын пенсионнай управлениега хаһан туттарыахтааҕый, докумуону туттарыы бэрээдэгэ?

Пенсияга тахсар киһи пенсияга тахсар сааһа туолуон 1-1,5 сыл инниттэн докумуоннарын туттарыан, ыттарыан сөл.

Улуусту иһигэр үлэһити олорор тэрилтэлэри кытта сөбүлэни түһэрсэн, докумуоннары электроннай сибээс нөҕүө ылабыт. Бүгүгүнү туругунан 107 тэрилтэни кытта сөбүлэни түһэрсиппит. Тэрилтэбэ каадыры кытары үлэлиир үлэһит пенсияга тахсыахтаах үлэһиттэрин докумуоннарын көрөн, барытын сканердаан электроннай сибээс нөҕүө ытыахтаах. Онтон үлэһит пенсияга тахсара биһир ый хаалбытын кэинэ эмиэ тэрилтэтин нөҕүө пенсия аныахыгар уонна пенсиятын хантан ыларыгар сайабылыанналарын ытыахтаах. Оччоҕо бу үлэһит пенсионнай управлениега кэлэн уочараттаабаҕа, бириэмэтин ыппаҕа, үлэлиир тэрилтэтин нөҕүө пенсиятын аныаһын сөл. Үлэлээбэт дьон пенсионнай управлениега кэлэн туттарыахтарын эбэтэр олохтоох дьахталларын испислиистэрин нөҕүө электроннай ныманан эмиэ ыттарыахтарын сөл.

Маны таһынан кэини кэмгэ пенсиянан хааччыыйы боппуруостарыгар үгүс элбэх уларыыйылар кириэн, билигин үлэ-хамнас онно олобуран ытылла турар. Сүрүн уларыыйы бу нэһилиэнньэ электроннай өнөлөрү туһаныыта буолар:

Приемга кэлэргэ хайдах электроннай уочаранка суруйгарабыт? Төлөпүн нөҕүө консультация ытыахха сөл дуо?

Приемга кэлэргэ биһир күн инниттэн пенсионнай управление 41-726 төлөпүнүгэр эрийэн, пааспар, СНИЛС дааннайын этэн туран, сурутарыаххытын сөл. Ону таһынан өрөспүүбүлүкэбэ пенсия боппуруоһугар анал төлөпүн нүөмэрэ үлэтин саҕалаабыта. 8-800-100-99-74 нүөмэргэ эрийэн, пенсия ханнык баҕарар боппуруоһугар субэни ытыахха сөл. Бу төлөпүнүгэ бэйэбит баҕабытынан эппиэти нууччалыы да, сахалыы да тылынан ытыаххытын эмиэ сөл. Тус бэйэбит пенсияҕыт туһунан эппиэт ыларга кистэлэн (кодовой) тыл ингэриллиэхтээх. Ол кистэлэн тылы таларга

пенсионнай управлениега кэлэн, сайабылыаннаһы төлөрүбүт.

Пенсионнай фонда өнөтүнэн электроннай ныманан хайдах туһанабыт?

Пенсионнай фонда 25 өнөтө электроннай сибээс нөҕүө оһоһулар буолбута. Маньык өнөтөн сайабылыаннаһытын дьэбэтиттэн олорон тус сайабылыаннаһытын дьэбэтиттэн олорон тус бэйэбит кабинеккыт нөҕүө ытыаххытын сөл. Холобур, пенсияҕытын ылар аадырыкхытын уларытар, буоллааххына эбэтэр пенсияга тахсан бара, мунууллубут чааһын ыларгытыгар тус бэйэбит кабинеккыттан пенсионнай управлениега кэлбэккэ кабинеткыттан сөл, тоҕо дьэбэтхэ, бу эрэ төлөрөн ытыаххытын аҕаларгыт ирдэниллэбэт. Өнөлөргө эбии докумуоннары аҕаларгыт ирдэниллэбэт. Атын өнөлөргө электроннай сайабылыаннаһа суруйбут күнүттэн 5 үлэ күнүн иһинэн ирдэниллэр докумуоннарытын пенсионнай управлениега тиксэрэргит булчучулаах. Болдьоммут кэм иһинэн тиксэрэргит управлениега түспэтэбинэ, бу докумуон пенсионнай управлениега түспэтэбинэ, бу өнө аҕаастарын туһунан быһаарыы ылыныллар.

Билигин дьон сынынана барара үксээтэ. Пенсиялаах, үлэлээбэккэ олорор дьонго эһиги управлениеҕыт нөҕүө сынынана барар-кэлэр проезд төлөнөр. Итинэн сибээстээн:

1. Пенсионнай фонд айанга толукунан хайдах туһаныахтарын сөбүй?

Пенсионер сынынана барарын туһулуур докумуоннаах буоллаҕына, анал айан докумуонун бизрэбит (толуон). Ол докумуонунан буолуон сөл: путевка, сыныната ыгыгар киһи аатыттан тэпэтирээмэ эбэтэр ыгыры. Онуоха бу докумуонна пенсионер толору аата, сынынана сирэ, кэмэ толору ыйыллара булчучулаах.

2. Сынынана барар пенсионер төһө элбэхтэ бу компенсациян туһаныан сөбүй?

Бу көмөнөн үлэлээбэт пенсионердар икки сылга биһирдэ туһаналлар. Бу төлөбүр пенсия ылааччы Россия иһигэр эрэ сылдыарыгар, сынынанагыгар төлөнөр.

3. Бу айан компенсацията хас биһирдии үлэлээбэт пенсионерга көрүллүп үп дуо?

Бу айан ороскуотун улуунар үп сайабылыаннаһа кирибит түгэннэргэ көрүллэр. Ол эбэтэр, боростуойдук эттэххэ, пенсионер сынынана кэлбит түгэннэргэ, айан билиэттэрин отчуоттаан, сайабылыаннаһа түһэрэр эбэтэр толуон ылытыгар сайабылыаннаһа бизрэр түгэннэргэ көрүллэр үп.

Айан үбэ мал-сал төлөбүрүгэр ытыллыан сөл дуо?

175 №-дээх 2005с. муус устар 1 күнүгэр тахсыбыт уурааҕар олобуран, айаны толуйар төлөбүр үлэлээбэт пенсионер билиэттэринэн эрэ көрүллэр. Мал-сал төлөбүр көрүллүбэт.

Пенсияны, пенсияга иитимнигэ эбилли төлөбүрүн, кырдыаҕаһы уонна 1-кы группалаах инбэлиити көрүүнү толуйар ыйдааҕы төлөбүрү уонна да атын социальной төлөбүрдэри аһара, сокуоннай суохтук ылыы туһунан кылгастык сырдатыйан дуо? Итиннэ туох мизрэлэр ытыллалларый?

Кэини кэмгэ пенсияга эбиллэр иитимнигэ көрүллүбүт федеральнай толуйар төлөбүрдэри аһара ылыы пенсияны ылааччылар өттүлэриттэн үксээтэ. Ол барыта дьон-сэргэ сокуону билбэтиттэн тахсар. Хас биһирдии киһи пенсияга тахсарыгар сайабылыаннаһыгар оҕом үрээбиттэн уһуллар армияга ыгырыллан барар түгэннэргэ онтон да атын биһирдэнэн эбии төлөбүр тохтуур түгэннэргэ тутта биллэриэм диин илии баттыыр. Ол гынан, бириэмэтигэр Пенсионнай фондага биллэрбэккэпэр, маньык сокуоннай суох аһара ылылар тахсаллар. Маны таһынан айан ороскуотун саҕарга сайабылыаннаһа бизрэр пенсионер эмиэ үлэлээбэтин бизрэгээн, сайабылыаннаһа илии баттыыр. Маныаха киһи айаннаабыт кэмигэр уонна сайабылыаннаһа түһэрэр күнүгэр үлэлээбэт буолуохтаах. Үлэ дьэбэтхэ быстах дуобарынан үлэ эмиэ кириэр. Пенсионнай фонда бэрэбизрэгин түмүгүнэн үлэлээбит кэмнэргэ биллэн тахсар. Оччоҕуна бу туһамыт айан ороскуотун эмиэ сокуоннай суох аһара ылыынан аабыллар. Кырдыаҕаһы уонна 1-кы группалаах инбэлиити көрөр киһи эмиэ көрөр кэмигэр үлэлээбэ суохтааҕын өссө төгүл санатыйт. Бу аһара ылыылары кэини төннөрбөт түгэннэригэр суут нөҕүө ирдэнэр.

Социальной өнө наборун ылыыга сайабылыаннаһа түһэрэр күнэ уларыйда дуо?

Суох. Уруккутун курдук кэлэр сыл НСУ-тугар инбэлиит сайабылыаннаһытын алтынньы 1 күнүгэр дьэри бизрэхтээх. Ол кэиниттэн бэрлэлибит сайабылыаннаһыгар 2020 сылга көрүллэр буолаллар.

Инбэлиит оҕо 18 сааһын туоллаҕына, пенсияга хайдах быһыылаахтык оһоһулларый, көрүллэрий?

Өскөтүн инбэлиит оҕо 18 сааһын туоларыгар инбэлиитиннэ хаалар түгэннэргэ, киһи пенсията МСЭ ыппысканан көрүллэн, группатынан сайабылыаннаһа суох анаар. Ол гынан, оҕо пенсияга сокуоннай сааһын туолбутунан бэйэтин аатыгар анаар.

Кэпсэттэ Алексей СЛЕПЦОВ.

нашего поколения, а мы его современники. Когда я взял в руки роман «Вейли Озбар — исполнитель желаний», ожидал сюжет нанопоп-культуры «Гарри Поттера» или «Властелина колец», а встретил нечто другое — глубокие мысли нашего современника. В произведении молодого писателя чувствуется якутский дух, в нем живет мироощущение народа саха.

Начиная с 2003 года планировал и не переставал верить, что когда-нибудь свет увидит и моя книга. И этот день настал. В дальнейшем хотелось бы выйти на российского читателя.

Парень из Чурапчи... При личном знакомстве с Василием поражаешься, как хорошо он владеет якутским языком. Возможно, некоторые будут обижаться, что он не пишет на родном якутском. А я ему за это очень благодарен. О своих

В Чурапче выпущен фантастический роман

У каждого книголюбца есть любимые авторы. Перелистывая их произведения, читатель узнает в них себя, видит свои мечты. Писатель средним даром способен по-настоящему прочувствовать дух своего поколения, позволить ему окунуться в необычайный мир фантастики. Простой парень из Чурапчи — Василий Петров выпустил пробный роман в жанре фантастики «Вейли Озбар — исполнитель желаний», с которой одним из первых познакомился корреспондент газеты «Сага олох» Семен Жендринский.

Литературное наследие народа саха тесно связано с именами писателей из Чурапчинской земли, таких как: С.Т. Яковлев — Эрилик Эристин, В.С. Яковлев — Далан, В.С. Соловьев — Болот Боотур, С.А. Саввин — Кун Дьырибинэ, И.Е. Федосеев — Доосо, С.А. Попов — Тумат и многие другие. С их эпохи прошло немало времени. Сегодня мы наконец можем сказать, что на нашей земле появился новый мастер слова. В свет вышла пробная книга в жанре фантастики «Вейли Озбар — исполнитель желаний». Автором является 34-летний, пока еще никому неизвестный чурапчинец Василий Петров. Он — человек

Удивляюсь, как простой парень из якутской глубинки, проживший всю свою жизнь в Чурапче, смог написать такое. Ни вай-фая, ни смартфона. Лишь маленькая комнатка и простой двухядерный компьютер. «Я родился и учился здесь», — говорит о себе якутский фантаст. — Так уж сложилось, что за пределы страны еще не выезжал. Однако пишу на русском языке. За писательское дело я взялся всерьез после окончания школы.

корнях Василий говорит: «Во мне только чурапчинская кровь. Мама родилась в селе Холтонго, отец — сам Чурапчинский. В семье нас трое. Сейчас живу с матерью. Отца не стало, когда я еще учился в школе, а мать Гурьяна Гурьевна работает пекарем в «Маарыкчаан» ПО».

Стоит отметить, что книга напечатана в пробном виде в типографии «Офсет» Сеевыпуском Василию помогла чурапчинская молодежь: художник — Светлана Семенова, компьютерная верстка — Лидия Попова, редактор романа — ваш покорный слуга, Семен Жендринский. В данное время редакция «Сага олох» совместно с автором ищет пути издания более крупного тиража. Считаю, что у школьников, студентов и молодежи должна быть возможность прочесть этот глубокий, современный роман местного автора. Хотелось бы пожелать начинающему писателю, чтобы мечта осуществилась!

Семен ЖЕНДРИНСКИЙ.

На фото: Первым поздравил и поддержал Василия и о. главы Чурапчинского наслега А.Г. Егоров.

АЙАР ҮЛЭ ААРТЫГАР ЭРЭЛЛЭЭХТИК

Россия суруйааччыларын уонна суруналыыстарын сойуустарын чилиэнэ Аркадий Максимович Дорофеев «Киһи — хара буолаары» диэн историческай романын бастаан чааһа 2015 сыллаахха бэчээттэнэн, аабааччылар илээн сэнээриилэрин ылбыта. Быйыл бу кинигэ иккис чааһа «Бичик» кинигэ кыһатыгар бэчээттэнэн табыста. Историческай роман ис хоһоонун сырдатар буоллааха, манна 18-с үйэ 1780-1790 сылларыгар сахалар аба уустарынан олохтор кэмнэрэ, баайдар уонна дьадаһылар олохторо ойууланар.

Аркадий Максимович Дорофеев А.П. Илларионов аатынан Хайахсыт орто оскуолатыгар математика учууталынан өр кэмнэ таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Кини — Россия уопсай үөрэхтээһинин бочуоттаах үлэһитэ, Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуотун үөрэҕириитин туйгуна. Аркадий Максимович улуус ордунан, чуолгаан хайыһарынан утумнаахтык дьарыктанар, өрөспүүбүлүкэҕэ ытыгылар күрэхтэһиилэргэ кэккэ улахан ситиһиилэрдээх. Аан бастаан оскуолаҕа төрдүс кылааска үөрэнэ сылдьан, хоһооннору суруйан, үөрэнээччилэр уус-уран көрүүлэрин олимпиадатыгар кыттан биһирэммитэ. Бэлһи-алтыс кылаастарга учуутал, олохтоох аалтар Константин Терентьевич Аржаков салайар литэратуриинэй куруһуоҕар дьарыктаммыта. СГУ-га үөрэнэ сылдьан, суруйбут хоһооннору «Якутский университет» хаһыакка тахсыбытара. Бастакы кэспээннэрэ «Сага олох» хаһыакка бэчээттэммиттэрэ. Элбэх араас тиэмэҕэ ыстатыйалары суруйан, улуус хаһыаттар бэчээттэтэр. 2006 сыллаахха Россия суруналыыстарын сойууһугар кирибита. 2002с бастакы кинигэтэ «Бүтүн оноруулаах дьон» Чурапчы типографиятыгар бэчээттэнэн тахсыбыта. Онтон 2005с. «Күүтүлүбүтэх көрсүһүү», 2008с. «Иитиэх уол» кинигэтэ, 2015с. «Киһи — хара буолаары» историческай романын бастаан кинигэтэ «Бичик» кинигэ кыһатыгар бэчээттэммиттэрэ. Аркадий Максимович бэйэтэ бэлиэтииринэн, кини кинигэлэрэ аабааччы интериэһин тардар, түргэнник тарбанар, атыһа хамаарык барар буолан, «Бичиктэр» бэчээккэ таһаараллар эбит. 2012с. Россия суруйааччыларын сойууһугар кирибита.

Сэтинньи 22 күнүгэр А.М. Дорофеев — Удьаа Харалы төрөөбүт дойдутугар Хайахсыкка орто оскуола аактабай саалатыгар суруйааччы саҥа кинигэтин — «Киһи — хара буолаары» романын иккис чааһын сүрэхтэниитэ ытыгылына. Кинигэ сүрэхтэниитин итин бибилиотэка аабааччыны кытта үлэтир салаатын сэбиэдиссэйэ Марфа Николаевна Кузьмина илээн ытта. А.П. Илларионов аатынан орто оскуола дириэктэрэ Ф.И. Борисов Аркадий Максимович төрөөбүт дойдутун дьиннээх патриотун, оҕо кутун тулутт учуутал, дэгиттэр талааннаах киһи быһыытынан үрдүктүк сыаналыырын эттэ. Аҕа, үтүөлээх учуутал Максим Дмитриевич Дорофееваатыгар улуустаабы математика олимпиадатын ыыппыта уонтан тахса сыл буолла, абатын үөрэппит оболорун үйэтиитиэ, сырдаттыгы элбэх үлэни онордо диэн бэлиэтээтэ. Математик, точнай наука үлэһитэ киһи хайдах курдук сахалыы уус-уран тылы баһылаабытын, айымньытыгар айылҕа көстүүтүн хайдах курдук киһи аахтар ааҕан барыах курдук суруйарын, дьон майгытын, кинилэр сыһыаннарын хайдах курдук устуаан-уруунаан суруйарын өбөрүн бэлиэтээтэ. Биһир дойдубааҕа РСФСР култууратын үтүөлээх үлэһитэ, ССРС култууратын туйгуна, суруналыыс М.А. Герасимова-Санээрэ хайахсыттар суруйааччыларын Удьаа Харалыны сырдатта, билиһиннэрэ аабааччылары кытта көрсүһүүнү улуус киинигэр тэрийиэхтэрин наада диэн тоһоболоон эттэ. Киинэммит бибилиотэчинэй ситим дириэктэрэ, СӨ култууратын үтүөлээх үлэһитэ В.А. Платонова Чурапчытан элбэх саха биллиилээх суруйааччылар үүнэн тахсыбыттарын, кинилэр үтүө ааттарын салгыыр суруйааччылар тахсалара Чурапчы баай литэратуриинэй устуоруйата салҕанарын, онук биһир кизэн туттар, элбэх кэрэхсээнэр айымньылары күүтөр суруйааччыбытынан Аркадий Максимович Дорофеев-Удьаа Харалы буолар диэн этэн, саҥа тахсыбыт кинигэтинэн эбэрдэ тылларын анаата. Удьаа Харалыга айар үлэтигэр ситиһини баҕаран, элбэх биһир дойдубаахтара тыл эттилэр.

Кинигэ сүрэхтэниитин оскуола оболорун үккүүлэрэ, төрөөбүт түөлбэлэрин — Хайахсыт туһунан хоһооннору, «Айаара» фольклорнай бөлөх толоруутугар норуот ырыалара кизэргэттэ. Аркадий Максимович Дорофеев — Удьаа Харалыга айар үлэтигэр үрдүк ситиһиилэри, саҥа айымньыларын аабааччыларын куруук үөрдэ тур диэн баҕа санаабытын тиздэбит.

Наталья ЗАХАРОВА.

Үөрэх-иити

ЭДЭР ЧИНЧИЙЭЭЧЧИЛЭР КЭМПИРИЭНСИЙЭЛЭРЭ

Сэтинньи 23 күнүгэр С.К. Макаров аатынан улуустаабы гимназияҕа XXII-с төгүлүн «Инникигэ харды» научнай-практической кэмпириэнсийэ үрдүк таһымнаахтык ыытылынна. Барыта 16 сизксийэ 348 үөрэнээччи кыттыыны ылла.

Тэрээһин үөрүүлээх аһыллыта гимназия үөрэнээччилэрин хуордарынан сабаланна (сал. СӨ култууратын уонна устууһубатын үтүөлээх, бочуоттаах үлэһитэ Е.М. Лыткина). Гимназия дириэктэрэ Ю.П. Посельский, үөрэх управлениетын начаалынньыга Т.В. Павлова, М.К. Аммосов аатынан ХИФУ преподавателэ М.П. Ефимова оболорго, салайааччыларга эбэрдэ тылы эттилэр, ситиһиилэри баҕардылар.

Кэмпириэнсийэ экспертэрэ санааларын үлэстэллэр.

Светлана Петрова, М.К. Аммосов аатынан ХИФУ доцена:

— Чурапчы улуутун «Инникигэ харды» кэмпириэнсийэҕэ Дьокуускай куораттан кэлэн оболор үлэлэрин көрө сылдьабыт. Мин «Устууһуба уонна култуура» сизксийэтигэр эксперт. Бу хайысхаҕа 29 үөрэнээччи кытта сылдьар. Кизэн кэпсэтиилэр табыстылар. Сүрдээх интериэһинэй үлэлэр бааллар. Дизайн уонна култуура өттүгэр көрүүлэрэ сүрдээх үчүгүйдэр. Холбоһор, С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатын үөрэнээччитэ Айхал Максимов «Исследование акранизаций произведений якутских писателей»

диэн дакылаатыгар билиһини кинилэргэ кизэн ырытыылары, ону тэнэ методическай пособие онорбут. Прикладной устууһуба хайысхатынан элбэх оҕо үлэтир эбит. Холбоһор, аныгылыы истииллээх кыл суумкалары, коллекциялары онорон аҕалыттар. Биһиги манна научнай-практической чинчийиилэрин ордук көрөбүт. Ыйан-кэрдэн биэрэбит. Өрөспүүбүлүкэ, Россия таһымнаах кэмпириэнсийэлэргэ тахсыан сөптөөх үлэлэр баалларын бэлиэтэтиим.

И.С. Соловьева, С.К. Макаров аатынан улуустаабы гимназия научнай үлэһитэ:

Былэрийынны чинчийиилэри кытары тэннээн көрдөхкө, таһымнара улааппыт. Науканан дьарыктанар оҕо ахсаана сылын аайы эбиллэ туар диэхкэ сөп. Ордук 5-с-8-с кылаас үөрэнээччилэригэр. Үлэлэр таһымнара үрдүүрө эдэр учуонайдар ассоциацияларын, СӨ малай академия наукаларын көмөлөрө буолар. 22 сыл устата оболор үлэлэрин көрөн-истэн, субалаан кэллилэр. Ону таһынан оҕо наукаҕа интериэһэ улахан оруону оонньуур.

Кэмпириэнсийэҕэ кыайыт оболору эбэрдэлиибит, региональной таһымна дакылааттарын ситиһиилээхтик кемүскүөхтэрэ диэн эрэнибит. Кыттыбыт үөрэнээччилэргэ, барыларыгар үрдүк дабайыылары, улуусту, Сахабыт сирэ тулсарын, сайдарын туһугар билиитин кэнэтэн, чингэтэн инэргитигэр баҕарабыт.

Марфа ПЕТРОВА.

Айар аргыс

Бастагы хогооннорун
улуустаагы гимназияга үлэли
сылдын, 2002 сыллаахха
суруйбута.

МИН ЧУРАПЧЫМ

Бүгүн эмиз эришлэн,
Мин дойдубар үктэнним,
Дойдум мүүтүтээк салгына
Сайа охсор, сылаанньытар.
Чурапчыбыт, эн кэрэбин,
Тулсан-сайдан илэбин.
Туругуруу үйлэргэ
Туугуунан кизикэин.
Дойдум дыно эгэкэйин,
Үөрүннэнгиз сөбөбүн,
Дыно үөрдэн, күлүм сырдаан,
Сылаанньынан сыдыааган.
Дойдум мизэн, мин Чурапчым,
Үүнэн-сайдан чочирээ.
Токус томтор тойугун
Тобойдорго эн тойууу.

Өркөн өйдөөх ыччаттарын,
Чулуу бөгөс уолаттарын,
Кэрэ нарын кыргыттарын
Аан дойдуга аатырдылар.
Үүнэр-сайдан кэскилээх

Үгүс үтүө ыччаттаах,
Обо-уруу мустар, таптыыр
Күндү сирэ баар – Чурапчы.
Чурапчыбыт чугдаарыйыа,
Тулсан-сайдан чэлгийиэ.
Чурапчыбыт туругуруу
Үйлэртэн үйлэргэ!

АХТЫЛБАН

Обо сааһым оонньоон аастым
Күөлэһийбит кырдалыгар,
Сиздэрэйдик симэммит
Сибаккилээх сыһымыгар
Эргиллэхпин бабардым
Ойор-тэбэр орой саастар.
Таатта ыраас уутугар
Чомолоно сөтүөлээн,
Эһэм, эбэм алааһыгар
Кэтийдэр эргиллэн,
Обо сааһым ыырдарын
Одуулаһа олорон,
Ахта-санаан ааһыахпын
Олуһун да бабардым.
Эн-мин дэлэн айдаарсан,
Эмдэй-сэмдэй улаатан,
Бытырыктыы сизтиһэн,
Кус оболуу субуһан,
Үөрэх-билии ылаары,

Оскуолага суурэрбит.
А-тан, Б-тан сабалаан
Аабарга-суруйарга,
Кинигэни-тэтэрээти
Киртиллээк тутуом дизн,
Үгүс-элбэх билиини
Кинигэттэн сомсуом дизн,
Үөрэх-билии аартыгын
Арылбылпыт, доборттоор!
Үлүмнэһэн аастылар.
Үгүс сыллар көттүлэр...
Арай билгэ өйдөнөн,
Оонньоу барыах буолбутум,
Аастым эбээт биризмэ,
Сойбут эбээт ол суолбут.
Обо сааһым аартыгар-
Ойор күнүм сарыала.
Санаабытын түһэрбээк,
Сарсынтыга эрэллээх,
Бүгүн күнгэ былааннаах
Сага күнү көрсүөххэ!
Сүрэх сылаас изилиһин
Сизинэргэ-оболорго,
Чугас уруу-аймакха
Бүүс-бүтүннүү бэрсэммит,
Олох дыогун тутаммыт,
Айа-тута сылдыабын!

Вера Степановна Говорова
1973 сыллаахха Чурапчы улуунун
Хатылы нэһилиэгэр төрөөбүтэ.
Хатылы орто оскуолатын
1990 сыллаахха бүтэрэн баран,
икки сыл производства
үлэлээбитэ. Билигин Чурапчы
судаарыстыбаннай институтун
техническэй үлэһитэ.
Оболордоох, сизинэрдээх.
Айар үлэнэн 1995 сыллаахтан
дьарыктанар.

СЫЛГЫЛАР

Тунаарар ыйдага сырдыгар
Тураппар тулуурдаах сылгылар,
Кырыалаах кыламан быһыһынан
Кыратык утуктуур быһыһынан.

Тохсунньу томороон
тымныһытын,
Тумнаарар тумарык туманын
Тулуйан-тулуйан кэлбиттэр,
Түөрт атаах сылгылар эбиттэр.
Табылар туйахтан соһуйан
Толоонго кутуйах суурэр,
Тардырдыыр таныһытын
тыаһыттан
Тонг салгын сырыһы түһэрэ.

Хас алаас, халдыаһы аайытын
Хаһаннар аһыһылар сылгылар,
Халыг хаар күөх оту салгытын
Холустук хаһыа сатыһылар.

АБАМ ОТТУУР

Бабаба үрэби бата

Аараан хонор уйалара!
Оо, ол эрэн, чымааннарын!
Хантаарыһар чылчаалларга,
Харбыалаһар очуостарга.
Үгүн-сүктэн нөрүйэргэ
Ыттан тахсар үрдэллэрин
Үктэллэрэ халтархайыан! Ок-сиз!
Ааттаах-суоллаах нүһэр былыт
Быттыктары, хоннохтору
Хаардыы ааһан, курдат көтөн
Сууллубута абытайыан!
Оо, хайалар! Дьиппиздэрэиз!
Дьон одуутун ингэринэн,
Ыраахтан да чулуутуйан,
Сөхтөрөбүт улуутуйан!

НӨРҮЙҮӨМ, ИЙЭ ТЫЛ ИННИГЭР!

Сөрүөстэ иилистибит кыаһым
Кистэл кэлгиллэрин өһүлэн,
Хаайыллар кичэл өһүөлэрим
Үлбүрүдэр күүстэрин ыһан.

Баар аҕам ходуһата,
Бөлкөй үүммүт талахтан
Быһкаа көстөр отуута.
Бүгүн күннээх үлэтин
Бүтэрэргэ турунар,
Колоһуннээх кизикэтин
Кэтэбин дикти уурунар.
Сопотуулаах солго курдук
Субуу ото субуллар,
Санаа хоту судургутук
Кэккэлииллэр бугуллар.
Кыра, хара бэйэртэ
Көхсө эрэ килэйэр,
Күөх сирэммин илгэтэ
Көбүөр курдук тэлгэнэр.
Көй салгынтга чыһаахтар
Көрү-нары тардаллар,
Көңүл көтөр былыттар
Күнү кыһынныы сатыһылар.

Хантайар халлааным сизинэн
Кынаттаах көтөрдүү күлсүлэн,
Айар аартыктар тобойдорун
Алып тыһыннарыгар дабаллан,
Иэйэр сипсиз сүлбэ сүмэтин
Амтаһыа сомсон тистэрбизин...
Оо, арай, тыһыннаах тылым сайан
Саппай уолсар санааларыһаан
Силбэстиннэр, күнүүлүөм суоба!
Туос эмээт хаанын хамсагар
Сүдү илбиз күүстэнниннэр!
Хайбаныам суоба! Төттөрүтүн,
Ийэ-куойа дайар туругум
Кынчыаттаһар кыллара тыһаан
Быстыбаттар эрэ айыллыам,
Көбүлүүр көңүлүм көнтөһө
Илдьириһэн чиккэйэр кыабын
Сүтэрбэтэр ханнык, салаллыам,
Ох тыһымыр бата сыһыһылан,
Сүрэхим оротун тобуллуун,
Буор куллар баттары үктэнэн
Нөрүйүөм, Ийэ тыл иннигэр!

Сыһыарыһыны бэлэмнээтэ Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Дирингэ, Хадаарга акушерканан
үлэлээбитэ. 2010 сыллаахтан
хогоон суруйуутунан
дьарыктанар.

Оо, хайалар!
Оо, хайалар! Үрбүктэрииз!
Ирбэт тогу өрө сүгэн,
Хантайар халлаан хаттыгын
Хабайар хаба оротун
Тэһэ көрөн,
Дьөлө үүттээн,
Сымарытта дьиппинийэн,
Турдахтара үчүгэйиэн!
Оол,
Илин сабах имэ кэйэн,
Сарпах уотта таастан тэйэн,
Ибир тыһыны тула иилээн,
Чункунуур чуумпуну иитэн
Иһийбиттэрэ кэрэтиэн...
Хайалар! Алып хайалар!
Сүрбү сүүйэр айалар!
Айар кут уйан тыллара

Римма

Иннокентьевна

Корякина – Хотууна.
Дьяаны улуунун Боруулаах
нэһилиэгиттэн төрүттээх.
Чурапчыга кийиит. Оболордоох,
сизинэрдээх. Чурапчыга,

Наталья Егоровна Сергеева
– Аана Кыһыла. Чурапчы улуунун
Одьулуун нэһилиэгэр 1964
сыллаахха төрөөбүтэ. 1988
сыллаахха Иркутскайдаагы
А.А. Жданов аатынан
университет географической
факультетын бүтэрбитэ. 1993
сылтан учууталынан, кэлин
библэтиэкэринэн үлэлээбитэ.

"БИИР СОМОҢО" медиа-бырайыак / АЛАҢАР НЭҢИЛИЭГЭ

матыйаалларбытын булунабыт. Сороҕор кытары сакаастаан Ииспитигэр биһизэ иистэннээнэрбит Светлана Попова, Розалия Местникова, Мария Пахомова, Сардаана Барашкова көмөлөһөллөр, ону сатыырбытын бэйэбит эмиз тигэбит, итиэнэ Чурапчыга "Дьүөгэ" иистэнэр сыаха сакаастыбыт.

Түгэнинэн туһанан, оскуолабыт дириэктэригэр Варвара Ивановнаҕа, нэһилиэкпит баһылыгар Ньургун Петровичка мэлдьи күүс-көмө буолалларын иһин дириң махталбытын тиздэбит, инникитин өссө даҕаны өйүүхтэрэ диин эрэнэбит. Оттон быйылгы сылга биир саамай улахан ситиһиһитинэн Дьокуускай

бэйэбит саҥа үнүүнү туруоруохтаахпыт, көстүүмүтүн тиктиэхтээхпит.

Нэһилиэкпитигэр биһигини таһынан "Алаҥаркаана" диин оҕо үнүү ансаамбыла баар. Кинилэргэ холобур буолабыт, оҕолорбут бары кэриэтэ үнүүнэн дьарыктаналлар, баҕалаахтар эмиз үгүстэр. Чыаппараҕа үнүү сайдар кэскиллээх, онон Ольга Егоровнаны сынньалан киинигэр быйылгыттан үлэһитинэн ыллылар.

Кэпсэнтэн кэпсээн диэбиккэ дылы, куонкурустарга сылдьан араас умнуллубат дьикти да, соһуччу да түгэһнэр баар буолааччылар. Олортон биир дьикти түгэһи ааҕааччыларбар кэпсэим. Турцияҕа барарбыт саҕана, Саха сириттэн оскуола оҕолоро үнүүлүү тийбиттэр

Көрсүн, сыанаҕа – "Алаҥар Далбардара"!

Дьахтар киһи олохун кэрэ кэмнэрэ, эдэр сааһа дьиз-уот тэринэн, оҕуруу төрөтөн, кинилэри иитиһэ, атахтарыгар туруорууга, быһатын эттэххэ, дьиз кэргэн күннээҕи түбүгүн үөһүгэр бүтүннүү ананар. Арай бочуоттаах сынньаланта табыстабына, нус-хас буолан тус сөбүлүүр дьарыгынан дьарыктанар, санааларын сааһылаан ону ситиһэргэ дьулуһар, араас хайысхалаах түмсүүлэргэ сылдьан дьобура, талаана арыллар. Онуоха кэлинни кэмнэ аҕам саастаах дьахталларга анаммыт үнүү бөлөхтөрө тэриллэн, итиннээх анаммыт араас таһымнаах куонкурустар ыытыллар буоллулар.

Биһиги улууспут нэһилиэктэригэр итинник хайысхалаах үнүү бөлөхтөрө элбээн иһэллэр, сайдыы таһымыгар тахсаллар. Ол курдук, Чыаппараҕа 2011 сылтан саҕалаан "Алаҥар Далбардара" диин үһүс көлүөнэ үнүү бөлөҕө тэриллэн, олус таһаарылаахтык үлэһи-хамсыы олорор, оскуола үөрэнээччилэригэр, ыччакка үтүө холобур буолаллар.

Бу күнүсүргэ бөлөх салайааччытын Анфиса Егоровна Ефремованы кытары көрсөн кэлсэтиим.

– Биһиги 2011 сыллаахха нэһилиэкпит сынньалан киинин уус-уран салайааччыта Светлана Афанасьевна Борисовасалалтатынан кулууппутугар үнүү бөлөхүн тэрийэн, үлэһитин саҕалаабыппыт. Маннай утаа, нэһилиэк иһинэн буолар тэрээһиннэргэ кыттарбыт. Ол саҕана бөлөхпүтүгэр 20-чэ этибит. Онтон сыһыа-баайа куонкурустарга кыттан барбыппыт. Аан бастаан Хоттоҕо нэһилиэгэр ыытыллыбыт куонкуруска кэлэн кыттыыны ылбыппыт. Онно 2-с иистэппэнээх дипломант буолан сүргэбит көтөүллүбүтэ. Итинтэн сизэттэрэн, араас куонкурустарга көтүппэикэ кыттан, син балачча эмэ ситиһиһилэммиппит. Ити сылдьан, дьиннээх хореограф үөрэхтээх үлэһит наадатын өйдөөбүппүт. Онон бэйэбит оскуолабыт хореографын Ольга Егоровна Баишеваны кэпсэтэн, бэйэбит хамнастаан биригэ үлэһиригэ сөбүлэспиппит. Аны кулууп дьизтэ сабыллан хаалбытыгар, оскуола дириэктэрин Варвара Ивановна Федорованы көрдөһөн, көнүллэтэн оскуола саалатыгар дьарыктанар буолбуппүт.

Элбэхтик дьарыктаннахпытына, кытыннахпытына эрэ сайдыыһыбыт диин сылтан бэйэбит үлүүтүнэн-харчыбытынан, баҕабыт күүһүнэн улууска, өрөспүүбүлүкэҕэ ыытыллар куонкурустарга барытыгар кыттар этибит, мэлдьи 1-кы, 2-с, 3-с иистэппэнээх лауреат буоларбыт.

Аан маннай тэриллэһитигэр "Оһуор" диин ааты ылыммыппыт. Онтон куорат биир куонкуруһугар тийбиһиппитигэр, «Оһуор» диин ааттаах ансаамбыл олус элбэх, онон бэйэбит туспа аатта толкуйданын диин сүбэлээбиттэрэ. Онон хас даҕаны ааты сыымайдаан, сурунан баран, саас нэһилиэкпитигэр ыытыллыбыт отчуоттуур кэнсизгэ көрөөччүлэрбитигэр талларбыппыт. Онно олохтоохтор "Алаҥар Далбардара" диин ааты сүрэхтээбиттэрэ. Билинни туругунан, ансаамбылбытыгар сүрүннээн 12 киһи дьарыктанар. Танаспытын-саппытын, сыанаҕа кэтэр көстүүмнэрбитин дьон олус биһириир. Онуоха танаспытыгар барытыгар төрүт истиһи туһанабыт, барыта натуральнай матыйааллаах буоларыгар кыһаллабыт. Танаспыт эскиһин үксүн бэйэбит оноробут,

куоракка "Северная радуга" диин куонкуруска кыттаммыт, "Турция-Болгария" хайысханан айанныыр путевкаҕа тиксиппит. Онно Чурапчы улууһун баһылыга Андрей Тимофеевич Ноговицын, "Айылгы" сынньалан киинин дириэктэрэ Гаврил Лыткин уонна нэһилиэкпит дьаһалтата сүрүн улуонсардарбытынан буолбуттара. Онон кинилэргэ өссө төгүл махтанабыт.

Хомойуох иһин, Турцияҕа ыытыллыахтаах куонкуруспут буолар күнэ көһөн хаалан, көннөрү кэнсизгэ нүөмэринэн кыттыбыппыт. Онтон Болгарияҕа буоларын истен, сайаапка түһэрэн, ынырыыны тутаммыт, онно айаннаабыппыт. 100-чэ кыттааччылаах куонкуруска "Ыһыахха айан", "Эбэрдэ үнүүтэ" диин ыһыахха аналлаах икки үнүүнү толордубут. Ону таһынан фольклор көрүннээх этибит, онно биһигини сана үлэһиппит Елена Тотонова үөрэппитэ. Онно "Золотой Орфей" диин бастагы улахан биризмийэбитин ассоциация бэрэсидьизинтэн туппуппүт. Итини тэнгэ, 2019 сылга Болгария атын куоратыгар ыытыллыахтаах аан дойду чөмпүһүнээтигэр ынырдылар. Онно кытта бараары бэлэмнэнэбит,

эбит. Арай гостиница нүөмэриттэн саха дьахтара тахсан кэллэ уонна эттэ: "Эһиги арааһа бэриэччиктээххит быһыылаах", – диигэ. Сарсыарда массыына, чурваан тыаһаабыт уонна сахалар санарсаллар эбит. Онуоха "тыһый, сахалар кэллилэр быһыылаах" диин ойон тахсыбыттара ким да суох үһү. Ол кэнниттэн эбиэттэн киһэ биһиги кириэн кэлбиһпит. Онно биһиги сахалыы танаастаах, оонньуур үнүстүрүмүөннээх, чороонноох тийбиһиппит".

Дьэ ити курдук, хас биридди киһи тус интэриһинэн сөбүлүүр дьарыктаах, олоххо тардыһылаах буоллабына, нэһилиэк, улуус ахсын араас хайысхалаах түмсүүлэр үлэһэрэ дьонго-сэргэҕэ биһирэниэҕэ, ыччаты кэрэҕэ, сырдыкка уһуйуоҕа, үгүс үрдүк ситиһиһилэниэҕэ. Онуоха оннук таһаарылаах үлэһи-хамнаһы "Алаҥар Далбардарын" үтүө холобуругар көрөбүт. Кинилэргэ айымньылаах үлэһиригэр үрдүктэн үрдүк ситиһиһилэри баҕарабыт. Сыанаҕа ураты, сонун үнүүлэри күүтэбит.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

Уесуорт

ХААМЫСКА, ХАБЫЛЫК КҮРЭХТЭНИИТИГЭР

Михайлова (Одьулуун) бастаата, призердарынан Александра Дьяковская (Мындабаайы), Елизавета Винокурова (Чурапчы) буоллулар. Эр дьонно бу бөлөххө Алексей Васильев (Төлөй) кыйада, иккһи Валерий Дьяковская (Мындабаайы), үсүгү Илья Исаков (Мындабаайы) ыллылар. 65-тэн үөһө саастаахтарга Марфа Дьяковская, Мария Владимировна (Чурапчы нэһ.), Михаил Адамса (Чакыр), Андрей Аржаков (Одьулуун) бастынарыйан буоллулар.

Хаамыска, хабылыкка күрэхтэспиттэр күрэхтэспиттэр үрдээбитин, көрдөрүүлэрэ түспүбүтүн

бэлиэтиэххэ наада. Кыттааччы элбээбитэ бу көрүнүргэ болгомото күүһүрэн иһэрин туохулуур. Күрэхтэһии түмүгүнэн ахсынны 14 күнүгэр ытыгылыахтаах өрөспүүбүлүкэтээби күрэхтэһиигэ сүүмэрдэммит хамаанда быһаарыллыабыт. Кыттааччылар күрэхтэһии үрдүк таһымна тэрийбиттэрин иһин улуустаабы Чурапчы нэһилиэгин салалтатыгар (баһылык Э.Т. А.Г. Егоров), уесуорт управлениетыгар (И.И. Оконешников), хабылык хаамыска федерациятыгар (сал. В.Е. Попов) махталларын тирээдэллэр.

Алексей СЛЕПЦОВ.

Сэтинньи 21 күнүгэр улуус киинигэр А.К. Софронов аатынан култуурунай-ыспартыыбынай киингэ хаамыска, хабылыкка улуустаабы күрэхтэһии буолла. Чурапчы, Мындабаайы, Төлөй, Одьулуун уонна Чакыр нэһиликтэрин хамаандалара кыттыһыны ыллылар.

Барыта 30-ча кыттааччы сааһынан 4 бөлөххө араас күрэхтэспиттэр. 18-35 саастаах дьахталлар бөлөхтөрүгэр бастакы миэстэни Катя Данилова, иккһи Нарыйа Федорова (Чурапчы

нэһ.), үсүгү Анна Уваровская (Одьулуун) ыллылар. Эр дьонно бу бөлөххө бастынарыйан Степан Степанов (Чурапчы), Владимир Климовская (Одьулуун), Анатолий Попов (Мындабаайы) буоллулар. 36-50 саастаахтарга дьахталларга Елена Поталова (Чурапчы), Мария Капрынова (Төлөй), Евгения Феоктистова (Чурапчы), эр дьонно Андрей Дьоллохов (Чурапчы), Михаил Дидоров (Мындабаайы), Николай Колесов (Одьулуун) инникилээтилэр. 51-65 саастаах дьахталларга Анна

КУҢУНҢУ ҮӨРҮҮЛЭР

Биһиги учууталлар кыһынны сезону чизэллэрдэргэ араара үөрэммит дьоммут. Онон саахымат хонуутугар бастакы чизэллэргэ үөрбүт түгэннэрибитин ылан көрүбүт. Балаһан ыйыгар Дьоккуускайга өрөспүүбүлүкэ чөмпүйэнтэтигэр бэһис кылаас үөрэнээччилэрэ Лия Варламова үлүс, Ньургун Оконешников төрдүс миэстэни ыллылар. Ити кэнниттэн ФГОС систимэтинэн саахыматынан дьарыктанар оболоро улуус турнирын тэрийбилпит. Онон 39 оҕо начаалынай кылаас үөрэнээччилэрэ кыттан, тэрийээччилэр улахан кылаас үөрбүлүт.

Ити кэнниттэн алтынныга бэртээхэй турниры тириэньэр Н.Е. Викторов аатыгар чакырдар тэрийбиттэрэ улахан бырааһыннык курдук ныйргийан ааспыта. Манна барыта 106 кыттааччы кэлэн, саамай улахан күрэхтэһии буолан тахсыбыта. Алтынныга 5 улуус учууталларын күрэхтэһии өтөрүнэн буолбатах кыйаһыны биһиги хамаандабыт ситиспитэ. Манна улуус чөмпүйөтө Константин Филиппов, Хадаартан физкултуура учуутала Евгений Давыдов, Хатылыттан социальнай педагог Татьяна Неустроева 1,5 эрэ очукуону сүтэрэн, үгүстэри ноолунан сотон, чабылхай кыйаһыны абыллылар уонна бэртээхэй кэскиллээх хамаандаларыбыт дьин итэбэттилэр.

Онтон сэтинньи алтыстыр күүрээһиннээх күнүгэр улуу Өкөөл 101 сылыгар аналлаах региональнай турнирга Уус Алдан уонна Таатта хамаандаларын уһууаантан сабалаан, алтыс кылааска тийэ оболору ынырдыбыт. Онон 47 оҕо кэлэн, эрби биитин курдук эгил-тэглит тартыстылар. Манна интэриэһиннээх дьин улахан уопуттаах олимпийскай резерв оҕуолатын оболоро 5-с-6-с кылаастарга бастаатылар. Онтон 3-с-4-с кылаастарга эмиэ олимпийскай резерв оҕуолалаах Таатта оболоро хоттулар. Уһууааннарда уонна 1-кы-2-с кылаастарга сааһа үөрэнэн эрэр Чурапчы оболоро хоттулар. "Улыба" уһууаанна саахыматка дьарыктанар Н.Н. Васильев икки обото бастаан, үчүгэй түмүгү көрдөрдүлэр.

Биһиги дьарыктанар А.К. Софронов аатынан илдьэ сылдьар КСК-быт сыл аайы түспан иһэр дьону-сэргэни үөрдэр. Манна былыргы тымныы уесуорт саалаларыгар күрэхтэһэ үөрэммит уесуорт бэтэрээннэрэ быһыл ордук омоннаахтык үөрдүлэр. Нэһилиэкпит дьаһалтата уонна КСК дириэктэрэ М.М. Степанов күүстээх үлэлэрин түмүгэр кулууппут сыл-сылаас, ыл-ыраас, киһи эрэ сүргэтэ көтөбүлүлэр үчүгэй сирэ буола кубулуйбут. Ол иһигэр биһиги учууталбыт Д.С. Постников аатын сүгэр дуобат-саахымат кулууба уруукка тэһнэмэт тына тубуста. Сотору хэмминэн ис бараана кизрэкэйдэбинэ, хайа да кулууптан хаалсыбат көрүннэниэ, өй сонньууларыгар дьону-сэргэни угуяа туруо.

Итини кэспээн туран, инники былааннартан

үс-түөрт түгэни ыллахха манньык Сэтинньи 24-гэр инбэлииттэргэ Саха сириг чөмпүйөтө Гавриил Владимиров быраһаайдаһар тигэх турнира Чурапчыга буолуоҕа. Бу турнир сүрдээх кыһамнылаахтык тэриллэр буолан, кыттааччыта албэх буолааччы.

Ахсынны ыйга Чурапчы биллиилээх сүүрүгэ, тириэньэрэ, кэнники сылларга дуобат оонньуутун ситиһиһилээхтик баһылаабыт Е.К. Абрамов үбүлүөйүгэр аналлаах уҕуоба турнира Мындабаайыга барыабыт.

Быйыл "Чурапчы собото" дьин турниры саахыматчыттары уонна дуобатчыттары сомоҕолуур сыалтан садуобаҕа ытылаахха дьин сүбэлэстибит. Онон тохсунньу бырааһынныктыгар садуобаҕа улуус чөмпүйэнтэтин аатын сүгэр турнирга бэлэмнээх сылдьаргытыгар ынырабыт.

Хайа баҕарар уесуорт көрүнэр оҕо сайдыытын оҕо төрөппүт уонна тириэньэр быһаарар. Оттон тириэньэр эрэ барыта обото түгэнник сайдыан баҕарар. Манна биһиги оҕуолла оболорбутун Анапа куоракка, Черная муораҕа икки сайын "Надежды России" лааҕырга дьарыктаатыбыт. Бу лааҕырга оболору Москва бастың тириэньэрдэрэ икки бөлөххө арааран дьарыктыыллар. Бастакы бөлөххө уһууаан оболоруттан сабалаан, новичоктар дьарыктаналлар. Июмс бөлөххө саахыматысатын оболор мусталлар. Сарсыарда 8 чааска оболор зарядкалаан, муораҕа сөтүөлэһэн, кизэ тобука дьылы тириэньэрдэр көрүүлэригэр сылдьаллар. Анапа куорат оҕо курордун быһыытынан сөбүсскэй эрдэхтэн аатырар. Россия бары мунуугуттан кэлэр төрөппүттэр оболорун сайыннарар, сыннытар санаалаах кэлэллэр. Ол иһин биһиги ийэлэрбит, эбэлэрбит, эһэлэрбит оболорун сайыннара таарыйа бэйэлэрэ доруобуйаларын көннөрөн, астына сынныанан, солун сирдэри көрөн, сэргэхсийэн кэлиэхтэрин сөп. Манна судаарыстыба ийбэс икки оботун кытта барар-кэлэр проейын төлүүрүн, ону таһынан гостиница уонна аһылык сыаналара Чурапчытааҕар чэлчэкилэрин санаттахха, дьон тоҕо барбатыт дьин киһи соһуйар. Тириэньэрдэр буоллабына, «новичок» да оболору сэнээбэккэ, бииртэн үчүгэйдик сыһыаннаһан дьарыктыыллар. 15 хонуктан икки күн күүлэйдэтэн, сыннытан араас тэрээһиннэри ыыталлар. Онтон атын күнүгэр муораҕа сөтүөлүү да баран иһэн, киһи сэнээр көрөрө элбэх. Манна биһиги улуус саахыматы сэргиир оболоро тэрээһиннээх бөлөбүнэн баран кэлэллэригэр суба-ама буоларга бэлэммит.

Итинэн биһиги оболорбут үчүгэйдик дьарыктаннахтарына, улууспутугар саахымат оонньуута сайдыа дьин эрэллээхпит.

Петр КАПАЧЕВ, саахымат учуутала.

Знаменательная дата

Офису центра «МОИ ДОКУМЕНТЫ» в Чурапчинском районе 5 лет!

30 ноября 2018г. исполняется 5 лет со дня, как офис центра «Мои Документы» распахнул свои двери посетителям Чурапчинского района. В этот день в нашем офисе Вас ждут призы и сладкий стол. За пять лет плодотворной работы более 35 тысяч заявителей воспользовались нашими услугами, организовано свыше 400 выездов в наслег Чурапчинского улуса, сказано немало слов благодарности.

Глава Хоптогинского наслега Борис Петрович Архипов: «В наш наслег сотрудники МФЦ приезжают еженедельно, специалисты грамотные и внимательные, обслуживание ведется хорошо, население очень довольное выездной работой центра «Мои Документы» Чурапчинского района».

Василий Петрович Чичигинаров: «Хочу выразить свою благодарность сотрудникам МФЦ за оказанную услугу, желаю плодотворной работы, счастья и доброты».

Евгений Гаврильевич Поисеев: «Я с женой сдавали документы, работой специалистов доволен, работают оперативно. Находят индивидуальный подход к клиентам, соблюдают сроки».

5 лет – важная дата,
Мы успели себя проявить,
Сегодня важный праздник – юбилей!
Пять лет мы на службе своей!

ИТЭБЭЛЛЭРИ ҮРДҮКТҮК ТУТАРА

Оттон хайдах уу, келүкэ, күөл, тыымпы баар буолла да, онно куһа – көтөрө, собото, мундута, күөнэбэ ханан да быстыбат буолар. Ити эйгэни кырачаан Куома оёо эрдэбиттэн билэн – көрөн, кэлин улаатан баран айылбатын хадьстаан, кэмэйдээн, кэмчилээн бултаабыта эрэбил. Онтон сабаланаба кини төрөөбүт айылбатын кытары алтыһыта, этин – хаанын аһыллыта, өйүн – санаатын, дьобурун – талаанын тиллиитэ. Ол былыргы ойуун удьуордарыттан уһуйулан, этиттэрэн эмтиир, отоһуттуур, көрбүөччүлүүр, олонхолоуур дьобура аһылынаба.

Суруйааччы айылартан айдарилаах Куома Чааскын айылбаттан анаммыт сөгүмөр талба талаанын арыллытын ити курдук тийимтиэ, этигэн этиилэринэн ылыннарылаахтык

тириэрдэр, итэбэтэр. «Саха – айылба обото» диэн мэнэбэ эпэттэр. Түн былыргыттан күнбэһэннигэ диэри ураанхай удьуорун үс саханы ааһар айанныгытар, олонор, алтыһан, эн-мин дэспит политической сыылынайдар, хоту сири унуор – манаар иили эргийбит, чинчийбит учуонайдар ураты үрдүктүк астынан, сөгөн-махтайан сыаналаабыттарын истэбит, көрөбүт, ааһан билэбит.

Куома Чааскын түгэх өбүгэ дьонун – сэргэтин, ытык-мааны кырдыабаастарын, сир түнүктэрин кыл имэрийэ төрөөн-үөскээн, олох олонор ааспыт буолан буоллаба буолуо, бу манньк киһи эрэ дабайбат, ураанхай эрэ унуордаабат сөгүмөр талаан, мунурун булларбатах айылгы идэтин ситэри-хотору баһыл аатаба, үйэттэн үйэбэ, көлүөнэттэн көлүөнэбэ дьон-сэргэ махталын, тапталын, дириг ытыктабылын, сиргэ тийэ сүгүрүйүүтүн ылын ыллаба, билиэн биллэбэ. Ааптар быһыытынан, Дабаачыма хайдах быһылаахтык, ханнык эйгэбэ улуу кырдыабаас хараба аһыллан, талаана тобуллан, ааспыт – билигини – кэлэр кэмнэри алтыһыннаран, өтө көрөн, ситимнээн, ситэн – хотон, сирээдийэн, силигилээн тахсытын ситэри сиһилии сирэн – силигин ситэрэн сөһөрүлүр. Үс саха дьонугар-сэргэтигэр «туох барыта кэмнээх – кэрдиистээх» диэн, бэрт дириг ис хоһоонноох, муударай тыл – өс номоһо баар.

Ол курдук, ситэри сылыктаан, бүтэйдии бөлүһүөктээн эттэххэ, кэмэ – кэрдиитэ, бото-болдьоһо кэлэ, ситэ илигинэ туох даһаны сабалламат, кыайтарбат, бүппэт – оспот диэн суолталаах. Сээркээн сөһөннүттэр сөһөннэринэн, Байаантай улууһугар Өтөхтү сиригэр – уотугар икки сүүстэн тахса сыллаабыта Дойомпо диэн ааттаах улахан ойуун, улуу кырдыабаас үөскээн ааспыта үһү. Кини Хоту Лампа төрдүнэн Таатта үрэх куулатыгар Ойуун Толооно диэн сиргэ олохсуйан олоһбут. Ол сир билигин Холхуос толооно диэн ааттанар. Улуу кырдыабаас өлөр ыарыһыгар ыллара сытан.

«Көмүллүбүт буорум үрдүгэр үс титирик үүнэн баран, бүтэй түгэх маһын саба баран, сонууларыгар иккиһин төрүөм», –

диэн кэриэһин эппитэ үһү диэн Уолба обонньотторо кэпсиир этилэр. Куома Чааскын балаача баарабадыгар диэри эмтиир дьобура аһыллыбака сылдыбыт. Оттон Дойомпо кырдыабаас көмүллүбүт буоруттан үүнэн тахсыбыт титириктэр, бүтэй түгэх маһын саба сонообуттарын кэннэ, кини ыарыһахтары эмтиир талаана аһыллыбыта үһү. Ону Уолба обонньотторо Дойомпо иккиһин төрөөтө диэн сылыктыылара.

Билигин наука этэринэн, философ-учуонай В.И. Оконешиков дакаастырынан, киһи эргимтэтин хабыллар хаба ортотугар баар икки атом куопуйатын – гентэн (ийэлээх аба) сабаллаан, сүүрбэ бири көлүөнэ өбүгэлэригэр тийэ барар. Бу өбүгэлэр атомнара бэйэлэрэ буолбакка, кинилэри кытары сибээскэ сылдыар куопуйалара өбүгэ ситимин аартыга (генеральный портал наследственности) диэн баар. Онон өбүгэ сайдар кэскилин олох философиятынан, орто дойду олоһун бэлиэ түгэнэригэр биридэстэринэн утуму-удьору тэниити, ген инженериятын халбака суох тутуһуу буоларын түөһэн, толкуйдаан кэлэбин. Куома Чааскын төрөөбүт эһэтэ сиригэр – уотугар аата-суола кистэнэн ааттаммат, ким даһаны иннин быһа хаампат улахан суду киһи Дьирбии Ойуун эбит. Айыт абага сытар ынаһы туруорбат сымнабас, мас көнө, ойуунуур – отоһуттуур диэни билбэт туос ама көннөрү киһи.

Дабаачыма кинигэтигэр киһи, аабааччы кэрэхсиир түгэннэрэ бэрт элбэхтэр. Ордук тылы-өһү таба туттар, сааһылаан сангарар, арыт толкуйдатар өрүттэри табыгастаахтык туттара кэрэхсэтиэн кэрэхсэтэр. Кини суруйар: «Сахалар барахсааттар чэн муус дойдуга ыраах – ыраах алаастарынан, үрэх бастарынан тэйиччи бытанан олоһбут буоланнар, Айыы тойон танара үөрэбин, өйдөбүлүн олонхо уонна ыһыах үгэстэригэр эрэ сэргэстэһиннэрэн сүтэрбэккэ илдьэ сылдыбыттар». Төһө даһаны күн судаар ыраахтааһы сахаларга итэбэли киллэрбитин иһин, түн былыргы итэбэллэрин илдьэ сылдыбыттара аахпыты эрэ астыннарар.

Салгыы ааптар бэлиэтиир: «Тааттаба араас кэмнэргэ бэрт элбэх олонхоһут, отоһут олонор ааспыттара. Олортон бири кэрэхсэбиллээх кининэн олонхоһут, отоһут, алгысчыт Куома Чааскын буолар... Кини дынг чакчы сиртэн – халлаантан ыһаахтаах, үөһэттэн үөттэриилээх, танараттан айдарилаах буолан, нуучча танаратын дьэтин оннук чугастык ылымматар да, сүрэхтэммит буолан хам – хаадыаа буолар сулууспаларга кириэн, көрөн – истэн, дьэгдийэн тахсара. Дьэтигэр Баайаба абабыта, добордохор, бодоруһар үөлээннээбэ Киргизлэй Маалыһап бэлэхтэбит танара мөссүөннэрэ түгэх долбуурга тураллара. Ардыгар ол абабыт Налга бэйэтинэн тийэн кэлэн, хонон – өрөөн ааһара. Очотугар уһун киэһэни, түүнү быһа Айыы танара, итэбэл, эмтэһин тустарынан арааһы бары кэпсэтэн, сэлэһэн чаксаллара. Сороһор мөккүһэн да ылаллара».

Мантан көстөрүн, итиэннэ былыргы түһүөтэхтээби обонньоттор ахтан – санаан ааспыттарын курдук, танара дьэтин сулууспата

аккырай Мелетийтэн сабаллаан уу сахалыы ытытыллара Аатырбыт Миитэрэйэн Боппуок уонна Киргизлэй Маалыһап дьонго – сэргэбэ ураты ытыктабыллаах дьон этилэр. Кинилэр иккиэн саастарын моһоон, тонхойо кырдыан, Таатта сиригэр – уотугар сүүрбэччэлээх уопаттар кэлэн бараннар, харыс даһаны сыбарыйбакка олонор, орто дойдуларыттан барбыттара.

Дабаачыма этэринэн: «Онон дьининэн бу икки итэбэллэр сүрүн ирдэбиллэрэ, сыаллара – сорукутара бири – бар дьонго сулууспалааһын диэн сөпсөһөн, эйэ – дэмнээхтик хоһоллоро», добордуулар иллээхтэрин, иккиэн төһө даһаны утары турар итэбэллэр итэбэллээх дьон буоллаллар, үрдүк култуурааахтарын, былыргы – аныгы – кэлэр кэмнэри ситимниир тулхадыйбат логикаларын, интеллектуальнай таһымнарын сөгө – махтайа, ылына, итэбэйэ аабабыт.

Суруйааччы аргыс оностубут, суолдьут сулуска тэннээбит сөгүмөр үлэтигэр бу биһиги ааһан, сыаналаан, сылыктаан эрэ кэрэхсэбиллээх кинигэбитигэр астык түмүк санаалары киллэрбитэ, өссө ситэрэн – хоторон бизэрэр. Ол курдук: «Хомойуох иһин, чизски тыа сирин сэмэй олохтооһо, Айыы ытык киһитэ итэбэл тапсиллибит кэмнэ сиэртибэтэ буолбута. Ойууну, отоһуту билимнэт сэбизскэй кэмнэ түбэһэн араас кэтэх санаалаах, ордугумсах дьон экирэтиспиттэрэ элбэх этэ. Куома Бөтүрүөбүс бу орто дойдуга күүстээх санаатынан, булгуруйбат дьулуруунан олох иһин уһуулаах уһун охсуһууга сылдыбыта итинник түмүктэ ммитэ...

Куома Чааскын олоһо-туох да үөрэбэ – таймата суох боростуой былыргы саха киһитин дьылбата: байанайдаах булчут, сорсуннаах сонордьут, уус тыллаах олонхоһут, алгысчыт, таайыллыбат таабырыннаах, көхсүттэн тэһиннээх, үөһэттэн үөттэриилээх, эттэтиилээх улуу ойуун, эгэлгэлээх эмэгэттээх эмчит, Айыылартан айдарилаах отоһут. Оннук уустук дьылбаланаан кэлэн дьонун быһыһыр, араҥаччылыыр сорукуттах үлэлээн – хамсаан ытык иһин толорон ааспыта».

Түмүктээн эттэххэ, үс саха дьонугар – сэргэтигэр «үтүө киһи үс үйэлээх» диэн мэнэбэ эпэттэр. Дабаачыма суруйбутунуу, «Аны алааска от тизээр көлө аттара өлбүтүгэр «былыргы киһи былыргылыы аттаннаба» дэспиттэрэ. «Ол иһин даһаны ...» диэн араас түгэни ахтыспытара, соторутаангы түүлэрин – биттэрин өйдүү, онорон көрө, араастаан ырыналыы сатаабыттар». Уустук олох... Дьэбир дьылба... Төһөлөөх санаа, дууһа тууйулууга, сүрэх зымэниитэ, кытаанах бобуу – хаайыы, сойуолаһыы, экирэтиһии, кыһарыйыы, кырык буолбут кырыыс – бука – барыларын суос – соботох санныгар сүгэн көрсүбүтэ уонна үтүө – мааны санаатынан, сарсынныга сырдык сыдыаайар ыратынан кылбар кыайыны ситиспитэ – бу Улуу героизм, холобура суох хорсун – хоодуот быһыы!

Винокуров Егор Гаврильевич, философия наукатын кандидата, доцент.

Соторутаабыта «Бичик» кинигэ кыһата экономической наука доктора, профессор Василий Романович Дарбасов – Дабаачыма «Айылартан айдарилаах Куома Чааскын» диэн ааспыт үйэлэр алтыһар аннараа таһааларыгар олонор, үлэлээн, үс саха дьонугар-сэргэтигэр суду суолу-иһи хаалларбыт, чугас-ыраах кизгник сурабырбыт улуу кырдыабаас туһунан уус-уран суруйуутун бэчээттээбитэ. Бу айылбаттан айдарилаах, үөһэттэн үөтүүлээх, мунурун булларбатах эмчит, отоһут, көрбүөччү, олонхоһут, ойуун Куома Чааскын туһунан дьон-сэргэ ахтылларыгар, сэмэй сөһөннэригэр олоһурбут бэрт кэрэхсэбиллээх кинигэ. Урукку өттүгэр кыраайы үөрэтээччилэр Е.Д. Андросов «Таатта отоһуттара», П.Х. Андросов – Дьонку Сээн «Айылбаттан айдарилааба» кинигэлэригэр уонна биридүүлээн ахтыларга дөрүн-дөрүн «Таатта» хаһыакка сырдатыллан тураллар.

Дабаачыма кинигэтэ уус-уран суруйуу быһыытынан бастакы сабаллаһын. Аабааччы аан маннай кинигэни ааһарыгар биллэн турар, суруйааччы тылыгар-өһүгэр, толкуйу тобулан, санааны сааһылаан этэригэр, сүрүн болломтотун туһаайар идэлээх. Санаата хоһон, сөрү диэн сөбүлээн, утаппытты ылларан, этэргэ дылы, бири тыһынын, тулатыгар туох баарын умнан, ааһарга тизтэйэр. Бу Дабаачыма дархан, уран уус кэриэтэ умсугутуулаах кинигэтэ аабааччыга дьонун бэлэх, остуолга мэдди бэйэтэ тус анал мистэлээх, илииттэн араарбакка аабыллар айымныы буолан тахсыбыта үс саха дьонун-сэргэтин улаханньык үөртэ-көтүттэ.

Кинигэбэ аабабыт. «Чааскыннар араас сылларга олоһбут олохторо – Нал, Түгэх Иһэ, Этэнкэс Өтөбө, Быһыалай, Хоту Лампа, Хомустаах. Оттон Дьонкудэй Уолбатыгар 50-с сыллартан олохсуйбуттара. Ити үрүйэ – харыйа сирдэр быттыктарыгар уолбат ыраас чөһөрө көлүкэлэрдээхтэр, үрэхтэригэр эмиз уу-хаар дэлэй дойдулара.

